

ИВАН ДОВРЕВ

Б Ъ Л Г А Р И Т Ъ

ЗА РУСКИЯ НАРОД, ДЪРЖАВА И КУЛТУРА

**Искони ве Слово
и Слово ве отъ Бога,
и Богъ ве Слово**

Моят най-дълбок поклон пред Светлата Памет на хилядите знайни и незнайни български духовници кръстители и просветители великомъченици, отдали живота си за приемането, утвърждаването и разпространението на Светата Христова Вяра и за духовно-културното съзиждане, въздигане и напредък не само на благочестивия и добродетелен православен български народ, но и на благочестивия и добродетелен православен велик руски народ.

Слава, Вѣчнѣя Слава и Вѣчнѣя Памѣть Всѣмъ Имъ

**СОФИЯ
2011**

БЪЛГАРИТЕ ОТ ИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА РУСКИЯ НАРОД, ДЪРЖАВА И КУЛТУРА

В зората на Дунавска България

Обективно-реално погледнато, до към средата на IX в. дунавските българи преживяват и преминават през един не особено интензивно-дълбок процес на славянизация, своеобразен връх на който се наблюдава още по времето на хан Крум. Тогава той, воювайки с аварите и Византия, не само приобщава към българската държава редица съседни славянски племена от българската група, но и увеличава ролята на славяните в държавата за сметка на прабългарската аристокрация, поверявайки на славянски старейшини жупани някои отговорни постове в нея, като даже и посланикът в Константинопол е славянин.

В двора на Крум широко разпространение получава славянският език и дори самият той на пиروвете обикновено произнася тостовете си на славянски език. Същевременно Крум усилява и войската си с редовни славянски части, офицерите на които обаче са прабългари (Г. Вернадский). За сметка на това той назначава сановници прабългари за областни управители на новоприсъединените славянски племена (Д. Ангелов).

Всичко това безспорно е възможно и се осъществява благодарение на факта, че подобни процеси протичат и в славянските и прабългарските родове и племена по места. Тук съвместното мирно съществуване по принцип на двата етноса приема формата на симбиоза с тенденция за развитие по посока на тяхната “стопанска и етническа интеграция” при все още действащ и проявяващ се “културно-идеологически дуализъм”, както се изразява акад. Геннадий Литаврин [2001, 6-14] след проф. Васил Златарски [2009а]:

През тая епоха, която се простира от средата на IX век до края на втората десетина на XI (852-1018), се очертават следните главни исторически явления в живота на Първото българско царство:

1. *Чрез събирането на славянските племена от славино-антската група под една държавно-политическа власт, чрез приемането на християнството и учредяването на национална църква и чрез въвеждането на народния славянобългарски език в църквата и държавата се окончателно определи етническата физиономия на българската държава - славянска, очертаха се съставът и границите на българската народност на Балканския полуостров, в които тя си остава и до ден днешен, и се туриха основите на самобитна народна култура, която при всичките превратности на съдбата спаси българския народ, даде нужния духовен материал и послужи за образец при възникването на другите славянски държави, останали в групата на източноевропейските.*

2. *Във вътрешния политически живот на българите през тая епоха особено отчетливо изтъква засилването на централната власт, което спомогна твърде много да се споят по-тясно географски разчленените части на народност и държава и намали значението, а оттука и своеволията на прабългарските боляри, като чрез това тури край на етническия дуализъм и даде възможност да се развие по-интензивно културно-просветният живот; обаче едновременно това същото засилено самодържавие, което бе присадено в България в чужда форма и малко или съвсем не вървеше в съгласие с демократическия дух на славянобългарите, с тяхната общинска и изборна наредба, тури начало на съсловни деления със строго определени социално-икономически различия [17].*

Независимо от обстоятелството, че през VIII в. славяни и прабългари продължавали да живеят като два различни етноса, между тях започнал вече подчертан процес на взаимно сближаване и постепенно сливане. Славяни и прабългари, както вече се отбеляза, не са били съвсем чужди една на друга етнически групи, познавали се още преди заселването си на Балканския полуостров и могли да общуват помежду си в продължение на столетия в обширните територии на днешна Украйна, Бесарабия и Молдава и в днешна Унгария (провинцията Панония).

Този продължителен досег помежду им получил още по-здрава и трайна основа след образуването на славянобългарската държава през 681 г. Славяни и прабългари заживели при наличието на една обща, обединяваща ги власт, при наличието на едни и същи задачи от вътрешно и външнополитическо естество.

Сближавала ги главно общата цел да се противопоставят на опасни врагове и главно на Византийската империя, с която те водели продължителни и тежки войни почти през целия осми век. Общата външна политика, намираща израз в съвместни военни походи, в защитни мероприятия по укрепване на границите, в строеж на крепости и пътища, сближавала все по-плътнo двете етнически групи и създавала условия за преодоляване на битовата, верска и езикова отчужденост. С една дума, наличието на обща държава бил основен и решаващ фактор за развитието на етногеничен асимилационен процес между славяни и прабългари (Д. Ангелов).

Исклучително силен, но и болезнено-рязък тласък на този процес на славянизация на прабългарите по форма, но и на цялостно-многогранната общественно-икономическа, политико-идеологическа и културна по съдържание, не асимилация (Д. Ангелов), а по силата на конкретни историко-социални предпоставки и обстоятелства славянодоминантна взаимна интеграция на двата етноса и тъкмо по този ред и начин и на ликвидирането като цяло на съществуващия до тогава културно-идеологически дуализъм, основаващ се на стар племенен партикуларизъм (Г. Литаврин), дава масовото покръстване от Свети княз Борис-Михаил Кръстител на прабългарите и славяните през май 866 г., последвано много скоро от редица драстично-репресивни и даже направо непоносимо-жестоки административно-правни мерки и действия, особено и специално по отношение на прабългарите, именно които и превръщат взаимната интеграция в славянодоминантна, а резултативната народност в славянска:

Въ лѣтѣ сѣ гѣ ѡ ѡ [6366 (858)] *Михаилъ црѣ изиде с вои брегамъ и моремъ на Болгары. Болгаре же оувидѣше не могоша стати противу крѣтитиса просиша и покоритисѣ Грекомъ црѣ же крѣти княза ихъ и боляры вса и миръ створи с Болгары.*

Въ лѣтѣ с г о ѡ з [6377 (869)] *Крѣтѣна бысть вса земля Болгарскае [ЛаврСп, 14,16].*

6371 (863). Богорис Симеон болгарский. Крещение болгар. *У болгар был голод, и Михаил, царь греческий, пошел на болгар воевать морем и водою, они же убоялись его. II крестил царь Михаил князя болгарского Богориса и нарек его Симеон, и все вельможи крестились. II после чего разошлись восвояси [Гатищев 2009а, 28].*

96. Точно так же обошелся он и с болгарским племенем. Народ этот, хотя вроде бы и прежде обратился к благочестию и перешел в христианство, однако нетверд и непрочен был во благе и подобен листам, колышимым и колеблемым малейшим ветром. Но непрерывными царскими увещеваниями, торжественными приемами, а еще великодушными щедротами и дарами заставил он их принять архиепископа и умножить в стране число епископов. II вот через них, а также через благочестивых монахов, коих призывал царь с гор и из пещер земных и послал туда, сей народ оставил отцовские обычаи и дал уловить себя в сети Христа (ПродФеоф).

В началото и на първо място сред тези драстично-репресивни и даже направо непоносимо-жестоки административно-правни мерки и действия стои най-вече прогласяването от първия всебългарски църковно-народен събор, свикан в Преслав през есента на 893 г. или пък на 28 март 894 г. (А. Калоянов), на славянобългарския език за официален държавен и църковен език със забрана под страх дори от смъртно наказание или продаване в робство да се говори на прабългарски език; забрана, преследване и дори налагане на смъртно наказание по силата на специално разработения преди това и тук приет Закон Судный Людям, на практикуващите прабългарските обреди и обичаи, сред които и най-категорична забрана на многоженството; въздигането на Кирило-Методиевото дело за знаме на българската държава и народ, символично връчено от княз Борис-Михаил в ръцете на неговия предостоеен син и приемник – княз Симеон, но и пристъпването същевременно към фактическата замяна на гръцките владци в България чрез ръкополагане на българи за техни викарни епископи (хорепископи), които да поемат управлението на епархиите:

Очевидно е, че ЗСА е бил издаден във връзка с налагането на християнската религия от държавната власт в обстановката на остър конфликт на християнството с езичеството. Че законът е бил създаден във връзка с налагането на християнството като нова държавна религия, показва основното му съдържание, включващо (още в първия законов текст) санкции срещу езичеството и непосредствено след това срещу нарушенията на християнския морал (тези нововъведени наказателни състави, твърде съществени от гледище на християнската религия, са били изтеглени напред), санкции срещу квалифицирани кражби, които засягат вече покровителствувани от християнската църква обекти.

Много суровите санкции срещу езичеството (продажбата в робство на извършващите езически обреди и заклинания, колективната наказателна отговорност в цялото село, в което са се извършвали езически обреди и заклинания, изключително голямото увеличаване на броя и на силата на ударите, налагани като санкция на саморазправящите се, нарушили правото на църковно убежище) показват, че ЗСА е създаден в обстановката на остър конфликт между езичеството и християнството (КМЕЦ).

Сам законник представлява собой перечень наказаний за нарушение прежде всего тех норм общественной жизни, которые с принятием христианства должны были сменить языческие обычаи. Перечень наказаний и их нормы заимствованы из византийского свода законов VIII в. - «Эклоги», но дополнены в ряде статей указаниями на санкции, которые налагаются на нарушителей по предписаниям церковных уставов. Таким образом, и само содержание памятника является примером сотрудничества солунских братьев и их церковного окружения со светской властью в Великой Моравии (Б. Флоря).

В един малко по-конкретен план и специално в аспекта на “острия конфликт между езичеството и християнството” (проф. М. Андреев – КМЕЦ), проявяващ се на много места под формата на дългосрочна ожесточена съпротива, и на методите и средствата за провеждането на заключителния етап на славянизацията и довършването на християнизацията на прабългарите, по личните указания на княз Борис и за прилагане на практика разпоредбите на Закона, местните власти подбират подходящи млади мъже от областта си и създават наказателно-покръстителни отряди под ръководството на местен славянски първенец или прабългарски болярин и с гръцки свещеник в състава си.

Целта и задачата на наказателно-покръстителните отряди е да покръстят отклонилите се по един или друг начин от покръстване прабългари, а така също и да издирят и накажат онези от тях, които имат повече от една жена и които продължават да говорят прабългарски език. Отрядите пъзват главно по прабългарските села и паланки, изкарват със сила и бой жителите на селото на подходящото за кръщение място и тук свещеникът набързо ги кръщава, пейки, разбира се, на гръцки език. Поради това никой не може даже и да разбере за какво точно става дума и защо се прави всичко това.

При това положение прабългарите напълно естествено и нормално отговарят с въоръжена съпротива. Всяко селище си излъчва бойна чета, която пресреща наказателния отряд и се опитва да го прогони, поради което много често се стига и до кървави сблъсъци. Задължителен момент по време на тези сблъсъци е да се мълчи, защото ползването на прабългарския език по начало и под страх от смъртно наказание е забранено и по смисъла на Закона води до отежняващи вината обстоятелства.

Основно-водещите събития и моменти от тази епоха преминават и се запазват в обредите и обичаите на населението от някои краища на България:

...дружина момци, винаги нечетно число, облечени в празнични бели дрехи, с голи мечове в ръка, обхождат селата през дванайсетте "погани дни", предвождани от "балтаджия", "кеседжия" и "калаузин", придружавали ги двама тъпанари и двама свирци, момците се движели задължително по двойки, в пълно обредно мълчание, при това две дружини не трябва да се срещнат на път, но ако се случило, започвал бой и убитите били погребвани в особени "русалски гробища".

За подобен обичай загатват и братя Миладинови за селата от Дебърско, където коледували, като си почерняли лицата и ходели от село на село с песни и хора, носейки червен байрак с бял кръст в средата (А. Калоянов).

В онези селища пък, където покръстването е проведено преди това, но бойните им чети все още не са разпуснати или пък има хора, които говорят на прабългарски език и практикуват собствените си прабългарски обреди и обичаи, то цялото село във вид на роби се предава на Църквата с всичкото си имущество. Ако пък подобни случаи са сравнително по-малко на брой, то тези прабългари, отново с имуществото си, се продават в робство:

Всякое село, в котором отряды бывають или заклинания поганские, отдается в божий храм со всем имуществом.

Если имеютя господа в том селе и совершають обряды и (произносят) заклинания, они продаются со всем имуществом своим, а цена дается бедным.

Комментарии: Църкви вместе со всем своим имуществом отдавались не только лица, творившие языческие обряды и заклинания, а в силу круговой поруки и все жители села, которое терпело в своей среде язычников.

Отправляясь на бой с супостатами (врагами) подобает остерегаться всех неприязненных слов и дел, направить мысль свою к богу и молитву сотворить и сражаться в ясном сознании, ибо помощь дается от бога светлым сердцам (ЗСЛД).

А в отделни области направо се прибягва и към физическо изстребление на прабългарите. Тази нечовешка мярка влиза в най-остро противоречие със съответния член на Закона, предвиждащ бой с камшик или пръчка и 7-годишен пост за мъжа с повече от една жена и прогонване на по-младата от жените му заедно с децата ѝ:

Кто имеет двух жен, изгоняет меньшую с детьми ее и его бьют. А пост 7 лет (ЗСЛД).

Но въпреки това, повече от ясно-категорично законово положение, точно такъв е случаят например във Варненска Област, където началникът на наказателния отряд обхожда поверения му район, издирва и арестува вторите и по-следващи жени на прабългарите, заедно с децата им, а така също и старци, провинението на които очевидно е, че продължават да говорят прабългарски език и да практикуват обредите и обичаите на дедите си. Уличените и арестуваните, разбира се, са предимно млади жени с малките си деца и старци, които не са имали възможност, време и условия да научат славянобългарския език.

В края на обиколката всичките тези млади жени, малки деца и старци са умъртвени по най-жесток начин и заровени в масов гроб край Девня. При това началникът на наказателния отряд не пропуска да разпреди съгласно стародавния прабългарски обичай телата им да бъдат и разчленени, а на други пък да бъдат покрити с камъни, за да не би някак си духът на убития да навреди все пак на неговите убийци [вж. и срв. Йорданов 2008, 24-68].

Впрочем физическото изстребление на прабългарите и тяхното преследване заради вярата им ги започва още княз Борис:

Въпрос (17): Дали сме съгрешили, гдето сме погубили главните предводители на бунтовниците, които бяха се възбунтували против християнството, заедно с децата им?

Отговор: Съгрешили сте, особено в това, гдето сте избили невинни деца и въобще сте постъпили жестоко; но понеже това сте направили от ревност и от незнание, то, ако се покаете, ще Ви се прости.

Въпрос (18): Какво да се прави с ония, които оставят християнския закон?

Отговор: Длъжност на Господарят е да ги накаже.

Въпрос (41): Какво да се прави с ония, които продължават да принасят жертва на идолите и да им се кланят?

Отговор: Трябва да се съветват, но не да ги принуждават насилствено да преминат в християнство; не трябва да се мешате с тях.

Въпрос (105): Какво да се постъпи с ония, които се осъдят в проповедите си да престъпят апостолската наука?

Отговор: Да бъдат такива проклетии; но не е Ваша (на миряните) работа да съдите такива чловеци.

Въпрос (51): Могат ли да се държат две жени, а ако не може, то какво да правим с тия що имаме?

Отговор: Тия, които имат две жени, трябва да останат с първата си жена и при това да се очистят с покаяние.

Въпрос (82): Може ли да се свързва мир с идолопоклонниците?

Отговор: Християните не трябва да свързват договори с незнабожците: мир и другарство с тях само тогава може да бъде позволено, когато има за цел да ги изведе на истината [по Маринов 2009, 5-8].

Не толкова широко известното или признаваното тук обаче е това, че физическото изтребление на прабългарите се провежда по искането и под ръководството на Византия, която следи и направлява най-отблизо действията на изпратеното си в България духовенство:

Ети въпроси, а также ответи на них позволяют прежде всего представить значительность изменений, которые влекло за собой принятие христианства. Речь шла не только о замене культа языческих богов культом христианского Бога. Поскольку культ, религия так или иначе санкционировали своим авторитетом многие нормы повседневной жизни общества, то смена культа влекла за собой и отмену не имевших к нему прямого отношения обычаев, которые заменялись новыми, соответствовавшими предписаниям новой религии, а также установление для многих старых норм иной системы санкций, что в средневековой жизни имело огромное значение. При этом речь шла не только о перестройке порядков внутри страны в соответствии с требованиями новой религии. Из вопросов ясно видно, что болгарская правящая верхушка стремилась определить и новые нормы отношений с соседними христианскими государствами и вообще привести свой общественный порядок в соответствие с общественным порядком того «христианского» мира, частью которого теперь становилась Болгария.

Трудности здесь заключались в том, что, если нормы старого права и старой религии были хорошо известны болгарской знати и она сама, совмещая в себе носителей духовной и светской власти, выступала единственным истолкователем языческих обычаев, то нормы новой религии и «христианского порядка» ей не были известны и с принятием христианства она попадала в этом отношении в зависимость от особой, ранее отсутствовавшей в болгарском обществе группы людей - иностранцев, тесно связанных с церковными организациями тех стран, откуда они вышли. Лояльность этих людей уже поэтому могла вызывать и вызывала серьезные сомнения у представителей болгарской власти, опасавшихся, что они могут использовать свое влияние для подчинения Болгарии ее могущественным соседям. Между тем в христианском обществе именно этой группе людей была доверена монополия не только на отправление культа, но и на истолкование того, какие из норм общественной жизни соответствуют нормам христианского учения. И эти люди постоянно обращались к болгарской правящей верхушке с различными требованиями, апеллируя к неизвестным христианским нормам (Б. Флоря).

Успоредно на всичко това еднакво-общата религия вече легитимира и дава широк простор и на смесените бракове, които според точния израз на акад. Г. Литаврин [1999] “ускоряват процеса на ерозия на прабългарската общност” [335]. Доколкото пък майките на децата от тези смесени бракове в повечето от случаите са славянки, то и самите деца не само усвояват най-напред основно и главно славянския език, но и тяхното етническо самосъзнание се изгражда не като прабългарско, а като славянско.

Едно от решенията на църковно-народния събор през 893 г. е приемането на славянския език за официално-административен, т.е. задължителен не само като богослужбен, но и във всички останали сфери на дейност на обществото и държавата. По този начин в приетия тогава в този смисъл закон фактически и практически се и криминализира употребата на прабългарския език. А това пък от своя страна е основание за преследване и даже и за най-жестоки репресии спрямо онези прабългари, за които се установи, че говорят родния си език.

2006, 22; Иванова-Мирчева, Харалампиев 1999, 331-333; Калоянов 2010, 2; ~*~2010а, 3-5; Литаврин 1999, 193-342; Православието в България 2010, 3-5; Рънсиман 2009, 89-91; Св. Наум Преславско-Охридски 2009, 3; Флоря 2011, 1-2,29; Юхас 2000, 60-61; ЗСЛА, 1-5; КМЕЦ-1, 254,715-717; ПродФеоф, 155].

В резултат на всичко това към края на X и първата половина на XI в. вече отива към своя край и дори приключва в главното и същественото започналата още от времето на хан Аспарух славянизация на прабългарите под формата на етнолингвистически взаимна интеграция, сливане, смесване и кръстосване или метисизация на числено сравнително близките от порядъка на 250-300 хил. души (П. Петров; Г. Литаврин), в полза все пак обаче на славяните, местни прабългарски и славянски племена до смесено-кръстосаната, метисизираната по своите расово-антропологически белези и черти и по своята материална и духовна култура, но единната и славянска по език българска народност.

При всичко това прабългарите не се загубват и изчезват безвъзвратно, а постепенно-бавно и непълно-частично се преливат, запазват и продължават да съществуват вътре в така изградената българска народност във и посредством славяните, но не като нещо изконно-първично, собствено-наследено, самостоятелно и единно цяло, а във вид на външно-допълнително привнесени, сравнително обособено-чужди, отделно-разпръснати или дисперсни, по-дребни или по-едри частици съставки, пък даже и на цели комплекси или агрегати от елементи на тяхната, собствено прабългарската антропология, език, материална и духовна култура.

В процеса на славянодоминантната прабългаро-славянска взаимна интеграция решаващо-огромни са ролята и значението на новосъздадените и въведени в цялостния живот на българското общество български в частност, но славянски по принцип език и писменост, тъкмо които са онази духовно-културна основа и среда, благодарение на която българите се чувстват и осъзнават себе си не само като славяни, но и като неразделна част от славянството изобщо:

С въвеждането на християнството в държавата като господстваща религия се турял край, както видяхме, на многогодишната борба между двата съставни етнически елемента - българския и славянския - и се определял окончателно славянският характер на българската държава; а пък с учредяването на национална църква и с въвеждането на славянския език като държавен и църковно-училищен език се туряла основа за самобитното духовно и културно развитие на българския народ и заедно с това се осигурявала неговата духовна и политическа независимост.

Обаче от страна на Симеон, който прокарвал своите реформи по готово възприета от Византия формула, не били приети никакви радикални мерки за примирение и изглаждане различията в държавно-социалните възгледи и положения на двата съставни етнически елемента: потомците на прабългарите останали при своя азиатски монархизъм, тъй богато подхранван и засилван от присадената от Византия строга форма на самодържавието, а славяните не се отказали от своя демократизъм с неговата изборна система и общинска наредба.

Тъй че макар след обявяването на християнството за господстваща религия, а славянският език за официален език в България и да изчезвало всяко етническо различие, обаче в социалния живот на българския народ не произлязла никаква промяна: потомците на хуно-българите в лицето на своите представители не преставали да мислят, че те като организатори и обединители трябва да държат властта в ръцете си; славяните пък в своята многобройна маса от своя страна не преставали да считат, че те само признават сюзеренната власт на българския цар с известни задължения, а сами продължавали да се придържат в своите демократически принципи.

По тоя начин към времето на Симеон на мястото на предишното етническо различие изтъквавали и почнали рязко да се различават два разреда граждани: едни - привилегировани, които се групирали около престола и станали участници във властта, образували отделно съсловие, известно вече под славянското име болярство с неговите подразделения на "велики и мали", на "вътрешни и външни" боляри, които са съставяли, тъй да се

каже, интелигенцията на българската държава и ръководели събдините на народа; други - непривилегировани, които дали контингента и силата при образуването на държавата и нацията, и то повечето, ако не изключително, потомци на обединените славяни, съставяли масата от населението - народа, който не вземал никакво участие във властта, но трябвало да обработва земята, да доставя нужните продукти за икономическия живот на страната, да се явява в редовете на войската и да защитава държавата.

Наистина при княз Борис тия два разряда граждани, които и по численост, и по значение представлявали нещо неестествено, етнически вече не се различавали, може би те носели вече едно общо име българи, но социално те се рязко отличавали помежду си: те живеели и се развивали отделно и в различни посоки; тях ги съединявали едни само външни политически интереси, но не и вътрешни - културно-икономически, защото тия последните не могли да възникнат и да ги сплотят поради тяхното рязко социално различие (В. Златарски).

Към края на IX и началото на X в. българската народност била вече напълно изградена. Нейното създаване е резултат на продължителен и сложен консолидационен и асимилационен процес, който се развивал в продължение на столетия и в който се преплитали и действували фактори от социално-икономически, демографски, политически и културен характер.

Решаваща роля в развитието на етногеничния процес изиграва създадената през 681 г. славянобългарска държава, която обединява постепенно в своите предели всички племена от българската група в Мизия, Тракия и Македония.

Допълнително появили се съществени фактори, които действували в същата насока, са напредналото икономическо развитие на славянобългарската държава през IX в., изградилите се феодални отношения, покръстването и накрай въвеждането на славянската писменост. Всичко това създадо необходимите условия за формирането на българската народност като една нова, исторически сложила се етническа, езикова и културна общност, образувана в резултат на претопяването на траките сред славянската маса, на спояването на многобройните славянски племена в едно цяло и на сливането на славяни с прабългари.

Основни черти на така възникналата българска народност са били общият език, единно народностно съзнание и еднаква в главни линии материална и духовна култура (Д. Ангелов).

Християнство содействovalo ликвидация етнокултурных отличий между славянами и остатками протоболгар, обеспечению единства идейно-политических представлений, нравственно-этических и бытовых норм. Введение литургии на родном языке, распространение славянской письменности и возникновение славяноязычной литературы способствовали ускорению темпов культурного развития и оформлению самосознания болгарской народности (Г. Литаврин).

Успоредно на всичко това, на съответното фонетико-семантично преобразуване и изменение е подложено и самоназванието на прабългарите, късноантичното и ранносредновековното народностно название етнонимът **болгар** като наименование на тогавашната, тюркска по произход и принадлежност прабългарска, но в аспекта на основния фонетичен вариант на етнонима номинативно-терминологически много по-точно и по-вярно, българска етническа общност.

Това преобразуване и изменение протича най-напред под формата на специфичното и не особено често наблюдаваното номинативно-семантично развитие, "еволюция на етническото съдържание" (Д. Ангелов), но по-точно ресемантизация, преосмисляне под влияние и в условията на динамично-прогресивно изменящо се, в началото си прабългародоминантно и затова низходящо, а към края си славянодоминантно и затова възходящо неравновесно вътрешноинтегративно тюркобългарско-славянобългарско двуезичие резултат от също така паралелно и динамично-прогресивно изменящата се частично-спорадична и изолирана отначало и неясно в каква степен непълно масова към края си славянизация на прабългарите, чак докато се стигне до цялостно-многогранното семантико-функционално реструктуриране и преобразуване на изходния етноним едновременно и като сигнификация, и като денотация, така

че към средата на X в. той вече обозначава и съответно наименова изградената в главното и същественото нова българска народност.

От друга страна фонетико-структурното преобразуване и изменение на етнонима **БОЛГАР** протича и се осъществява под влияние действието най-напред на Закона за редукция на широките гласни, по силата на което широката закръглена гласна в неговата фонетична структура се стеснява до звука *y*, а непосредствено след това и на активно проявяващата се в старобългарския език етимологична фонетична промяна *y > ъ*, в резултат на която обликът *булгаринь* се превръща в облика *българинь*. По-нататък вече под въздействието и в условията на ликвидната метатеза, действието на която в южнославянските езици приключва чак през IX-X в., последната форма придобива облика *българинь*.

Именно поради всичко това трябва да се каже напълно определено, че доста видоизмененото като резултат и считаното по ред причини от старобългаристите като че ли за единствено коректната, закономерна и правилна форма **БЪЛГАРИНЪ** очевидно-безспорно е по-късна и по-нова от формата **БЪЛГАРИНЪ**, което в този си вид, разбира се, все още не е подложено на въздействието на ликвидната метатеза. Нейната времева граница обаче като че ли е края на IX в., в най-лошия случай средата на X в., защото е известен записът за цар Борис I като **Михаилъ каганъ на Българѣхъ**, потвърден, макар и не напълно сигурно, не само с разчитането на личния печат на висшия му сановник Йоан Багатур, но и чрез Дуклянския Летопис, където съвършено очевидно под Крис трябва да се разбира княз Борис. Особено важно-същественото тук е указанието, че Борис е наричан каган на езика на собствения му народ, както и това, че тогавашните българи са непобедими:

Тем временем в правление Владина двинулось множество народу из мест по реке Волге, от которой они взяли имя; от имени реки Волги собственно и называются по сегодняшней день волгарами. Они прибыли с женами, сыновьями и дочерьми и с целым богатством, и очень большим, в область Силодуксию. Во главе у них был кто-то по имени Крис, которого называли на своём языке "каган", что на нашем языке значит "царь". Под ним было девять князей, которые управляли и судили народ, поскольку был он очень велик.

Итак, ударив на Силодуксию, взяли её. Потом, непобедимые, захватили всю Македонию, потом всю область латинов, которые в те времена звались римлянами, а теперь называются моровлахи, то есть чёрные латиняне: да даже царь константинопольский, поскольку он вёл с ними многочисленные войны, сидя на своём престоле, но не смог их ни в едином бою победить, послал послов и заключил с ними мир. Оба народа очень полюбились один другому, то есть готы, а они же и славяне, и волгары, а в основном потому, что оба народа были язычниками и был у них тот же самый язык. Вскоре волгары, теперь будучи уже в безопасности со всех сторон, построили себе хутора и сёла и заселили занятую ими страну аж до наших дней (ДуклАт).

По този ред и начин и под действието именно на тези историко- и контактолингвистични закони и механизми, към края на X в. вече на основата на късноантичното и ранносредновековното народностно название етнонима **БОЛГАР** като наименование последно на дунавските или още Аспаруховите българи през онази епоха и при тези социално-политически и културни условия възниква и се развива структурно-семантико-функционално съвсем новото и напълно различното настоящо българско народностно название етнонимът *българи*, със запазен все още при някои от писателите фонетичен вариант **БОЛГАРЫ** като наименование на съвременната, смесена по произход, но все пак славянска по език и културна принадлежност българска народност. И въпреки всичко връзката между двата структурно-семантически нетъждествени етнонима се запазва и си остава, само че сега и тук тя е единствено и само връзка на историко-генетическо развитие и приемственост по посока от първия към втория:

Като краен етап на славянизацията на българското общество се приема Преславският събор от 893 г., когато славянският език е обявен за официален сакрален и административен език в българската държава.

Започва първият "Златен век на българската литература и култура". Само че в писанията от този период на славяноезичните книжовници етнонимът "българи" отсъства. Черноризец Храбър говори единствено за славяните и славянските азбукарчета. В Проглас към евангелието и в Азбучна молитва се възпява "славянското племе". Етнонимът "българин" отсъства и от творбите на Йоан Екзарх, единствения от книжовниците на Златния век, за който се знае, че не е бил сред учениците на светите солунски братя.

В похвалите, предшествващи Симеоновите сборници, владетелят не е етнически определен - дали това е случайно? В същото време етнонимът "българин" е бил жив по време на царуването на Симеон, нещо повече - през X век той започва да се налага като определение за всички негови поданици. Определението **НАШЪ КНЪ БОЛГАРСКЪ ИМЕНЕМ БОРИСЪ** е характерно за приписката на Тудор Доксов към преписа му на превода на "Четирите слова против Арианите" на Атанасий Йерусалимски, направен от епископ Константин. Забележително в случая е, че авторът, роден вероятно след кръщаването, използва прабългарското летоброене наред с византийското, следователно прабългарската традиция все още е жива в началото на X век! (Д. Димитрова-Маринова):

ВСПЕ РАВЪ БЖІН СЕ КНАЗЪ СІМЕОНА ШЦЪ ГОСПОД НАШЪ КНЪ БОЛГАРСКЪ ИМЕНЕМ БОРИСЪ.

При тези социално-политически и културно-просветни условия и среда и прабългарският език към средата на X в. все повече губи почва и окончателно отмира и изчезва:

Пълната победа на славянския език в България в края на IX и началото на X в. означавала не само постепенно и окончателно отстраняване на гръцкия език като богослужебен, държавен и книжовен, но и окончателно отмиране на прабългарския език.

Както вече видяхме, прабългарският език е бил език на едно претопяващо се малцинство и още през първата половина на IX в. той се е говорел само в един ограничен кръг. Сега, след покръстването на славянобългарската държава и въвеждането на славянската писменост, той загубил напълно своите позиции. В създадените след 893 г. училища прабългарски изобщо не се изучавал, а всички деца учили славянски. В църквите се четели молитви и проповеди не на прабългарски, а на славянски. Разпространявали се навсякъде книги със славянска азбука и на славянски език.

Така по силата на едно естествено развитие на нещата славянският език се наложил в цялата страна и сред цялото население, като се започне от малките „азбукарчета“ и се стигне до духовниците, учителите и писателите, т. е. до най-образованите слоеве, до младата интелигенция, възникнала у нас след покръстването.

А прабългарският език останал без приложение в богослужението, в духовния и културен живот и в книжнината, загубил всякаква почва и постепенно изчезнал напълно. На съществуващия в продължение на години билингвизъм бил турен окончателен край (Д. Ангелов).

Ето защо повече от очевидно нещата тук изобщо не са толкова лесни и прости, но за преголямо съжаление в руската историографска литература и понастоящем все още битуват пределно приблизителни и крайно повърхностни мнения по този въпрос, които не може да бъдат определени другояче освен като най-вулгарна профанизация:

Аналогичную трансформацию претерпело и имя болгар: от названия тюркских кочевых орд Аспаруха, через наименование правящей элиты, к имени славянского народа и его государства [Егоров 2009, 132, вж. Бешевлиев 1934, 66; Божилов 1979, 84; ~*~1992, 8-34; Божилов, Димитров 1995, 55-59; Георгиев 1963, 20; Добрев 2007, 15-22; ~*~2008, 51-64; ~*~2009, 6-7; Йорданов 1989, 391, вж. и срв. Ангелов 2010, 31-207; Васильев М. 2009, 67-70; Вернадский 2009, 276-279; Голубинский 2010, 10-36; Димитров 1987, 269-276; Димитров 1997, 3-17; Димитрова-Маринова 2009, 1-4; Дунков, Станков 1988, 14; Златарски 2009а, 349; Иванова-Мирчева, Харалампиев 1999, 16-20, 61-68, 76-80; История на България 1981, 213-324; Куник, Розен 2010, 154-163; Литаврин 1999, 268, 314-342; ~*~2001, 6-15; Петров 2010, 20; Принятие христианства 1988, 30-63; Рънсиман 2009, 90; Снегаров

1966, 51-89; Годоров-Бемберски 2004, 38,123; Хабургаев 1974, 105-119; Христианство 2002, 133-139; Golden 2007, 1; Багр-Имп, 104-135; ДуклАт, 2; КМЕЦ-1, 97,248-266; СлСпр, 73-77; СтБРк, 91, срв. Божилов, Димитров 1995, 24; Петров 1981, 98; Прозоров 2010, 3; Тъпкова-Занмова 1960, 143; Róna-Tas 2010, 227-228].

И все пак етнотрансформационните процеси винаги и във всички случаи са процес, който започва, разгръща се, протича и приключва във Времето, именно поради което е напълно резонно и изобщо няма нищо погрешно или някаква пречка в това за интересувания ни в случая период, ориентиловъчно-приблизително втората половина на X в., да се мисли и говори същевременно и подред и за прабългари/болгари, и за българи.

Същевременно и отново във вътрешнополитически план усилията и дейността на цар Симеон са насочени към довършване изграждането на една вътрешно единна и неделима българска народност чрез последователно-многостранното съзиждане на нейната политико-икономическа и християнска културно-просветна основа. Всичко това като цяло, но и по същество има за краен резултат и създаването от него в България по това време не на космополитично-абстрактната и следователно недостатъчно конкретно-определената, особено в аспекта на своите създатели, “славянска православна цивилизация” (А. Калоянов) или пък на много неясно какво точно представляващия “славянски вариант на византийския кръг на европейската средновековна култура” (Б. Флоря), а на съвсем новата и коренно-различната не толкова от предишната, колкото от византийската, а и от западноевропейската, собствено-специфичната и оригинално-самобитната Българо-Християнска Цивилизация:

От втората половина на IX в., след покръстването, България официално приема християнството и българската култура навлиза в един друг етап на развитие – на славянската писмена реч, тази, която по-късно ще стане основата на духовния израз на цялата славия ортодокс (Акс. Джурова).

Если к этому добавить содержащиеся в источниках сведения о создании училищ и подготовке из местного населения кадров духовенства, способного совершать богослужение и проповедовать на славянском языке, то для нас станут ясными самые общие черты того культурного переворота, который произошел в Болгарии на рубеже IX-X вв. и привел к окончательному сложению славянского варианта византийского круга европейской средневековой культуры (Б. Флоря).

По-задълбочено-компетентният поглед към тази коренно-различна и оригинално-самобитна Българо-Християнска Цивилизация през призмата и в аспекта на създаваната тогава старобългарска писменост и книжнина в нейната общославянска и общочовешка функция и роля, може би трябва да има следния вид, при което няма как да не се види и почувства, че тук става дума за нещо съвсем ново и невиджано дотогава по Света:

Изборниците обхващат цялостно средновековния универсум в избор – естествени науки и метафизика, богословие и философия и логика, юриспруденция, история, риторика и етика. За пълнота на системата отсъствуват единствено съчинения по геометрия и музика. Изхождайки от системата, хипотетично можем да предполагаме, че те са съществували, но не са достигнали до нас. Функциите им са били те да обхванат диференцирано всички области на средновековното знание – кръга на универсума, за да бъдат фундамент за развитие на славянската култура и наука.

Затова съвременниците, имайки предвид замисъла на царя, са имали основание да го величаят като “нов Птолемей”, защото от X до XVII век Изборниците са функционирали активно в системата на славянската култура и са оформяли мирогледа и кръгозора на средновековния славянин, до настъпването на славянското Възраждане.

Личната заслуга на цар Симеон се е състояла в това, че той със своето високо образование прозорливо е оценил стойността на Кирило-Методиевото дело и на учениците им в България предимствата на собствения исторически път в културата чрез азбуката и превода на четивата за богослужение, оценявайки неговата

недостатъчност. Техните текстове са подготвяли ограничен богослужител, усвоил само азбуката на религията до равнище за регулярно изпълнение на култа. Необходим е бил втори етап – надмощване на култово-мисионерското равнище и усвояване на фундаменталните основи на християнската светска култура и цивилизация.

Културният хоризонт на Изборниците говори, че те задоволително са удовлетворявали тази потребност. Чрез тях цар Симеон и широкият щаб от знайни и незнайни негови сътрудници са се превърнали в цивилизатори и фундаменталисти, поставили основата, необходима за самостоятелното развитие на българската и славянската култура. Образованият владетел е дал направление, широта и нова цел на началния тласък, осъществен от Константин-Кирил Философ – далновиден продължител на неговите идеи.

В новата историческа ситуация цар Симеон става родоначалник на втория етап – системното усвояване на дяловете на познанието от средновековния универсум и преминаване от култура на култово богослужение към култура на универсалното системно знание в средновековен смисъл. Създаването на сборници с енциклопедичен “избор” в последователността на историческото развитие на идеите вече е означавало вписване в културното пространство на европейските народи и постигане на равнище за културен диалог. Ето защо “изборниците” са били условие за оцеляването, разпространението и устойчивостта на славянската култура... Функциите им в българското общество са били твърждествени – да обслужват общото образование и хуманитарна светска култура (П. Димитров).

Златният Век на Симеон се дължи не само и толкова на това, че “България отдавна е била територия на велики култури и има за съседи най-просветените народи на тогавашна Европа” (Д. Лихачов), но много повече и предимно поради това, че българите още в своята прародина си създават високоразвита култура, която впоследствие и по време на многовековната си миграция от изток на запад обогатяват и развиват, като заимстват отделни нейни елементи от такива световно значими и прочути цивилизации като китайската, персийската, предноазиатската и др.:

Златният Век на средновековната българска култура по времето на цар Симеон Велики е основа и начало на нова европейска цивилизация, като тъкмо това положение на нещата в българското просвещение и култура изпреварва с 4-5 века европейското Възраждане и изобщо не може да се приеме за нещо случайно, ако се има предвид, че българите, още в началните векове на своята поява на историческата сцена към края на III и началото на II хил. пр.н.е., което съвпада с Бронзовата Епоха, грядат храмове и светилища със скулптури и рисунки; дълбаят върху каменни скали образи на хора и животни, знаци и маски; погребват мъртвите си с изрисувани гипсови маски и в ковчези, украсени с дълготрайно-устойчиви бои – “гроб, покритый лаком просписью” (Н. Крадин); при българските племена в Минусинската котловина нанасят върху каменни плочи изображения на бикове, птици и хищници, изглежда рисове или вълци, дялат каменни фигури с образите на хора и животни, гравират женски лица върху каменни или костени пластинки (М. Артамонов), всичко което безспорно и същевременно означава също така и това, че някои от българските племена още тогава изграждат и развиват и духовната си култура под формата на такива монументални изкуства като архитектура, скулптура и живопис, историческия опит и умения за които те използват и прилагат и след достигането и установяването си в своята европейска родина, тук, на Балканите [вж. Артамонов 1973, 218-219; Крадин 2003, 151; Новгородова 1981, 203-231; Савинов 1981, 232-248; Юхас 1985, 26] (Ив. Добрев).

Тесните связи с другими государствами привели к проникновению и усвоению культурных явлений других народов и стран (Китай, Ирана, Средней Азии, Кавказа, в некоторой степени Византии). Но при этом культурные явления других народов приспособлялись к местным условиям (Г. Давлетшин).

Всичко това най-напред и от една страна най-недвусмислено и напълно определено показва и доказва също така, че самият презвитер Григорий е прабългарин по произход, както и самият Симеон, а след това и от друга страна в един по-широк план и поради това, че прабългари по произход са още най-малкото св. Климент Охридски, черноризец Докс, брат на княз Борис и чичо на Симеон, както и неговият син черноризец Тудор Доксов, то съвсем очевидно-безспорно

основата и ядрото на Преславската Книжовна Школа се полага и образува от книжовни дейци не със славянски, а тъкмо с прабългарски произход.

Впрочем достатъчно ясно-определена реминисценция за този произход специално на св. Климент се съдържа и в неговото кратко житие:

Този велик наш отец и светилник на България бил по род от европейските мизи, които народът обикновено знае и като българи. Те били изселени в старо време от военната сила на Александър от разположения край Бруса Олимп към Северния океан и Мъртвото море, а след като минало много време, със страшна войска преминали Дунава и завзели всички съседни области: Панония и Далмация, Тракия и Илирик, а и голяма част от Македония и Тесалия (КратЖит).

Прабългари по произход са преславските книжовници и за В. Киселков [1956], както са прабългари Ехач, в дома на когото Борис настанява Климент и Наум; Часлав, при когото настанява Ангеларий, а така също и Домета, когото той назначава за управител на новообособената област Кутмичевица и на когото възлага задачата всячески да подпомага и осигурява просветителската дейност на св. Климент [30-32].

Това поколение прабългари все още не е напълно и докрай славянизирано, най-малкото видно от това, че те не само знаят и помнят прабългарските предания и легенди, но и продължават да владеят и използват в една напълно задоволителна степен и самия прабългарски език и то не само устно, но и писмено. Именно поради това те съумяват и успяват и да допълнят и обогатят възприетата и използвана тъкмо от тях за първи път гръцка азбука с недостигащите за славянобългарския език прабългарски рунически букви, с които започват да обозначават и характерно-специфичните за този втори, но все пак нероден за тях език, звукове.

Думата *буква* по принцип и обикновено се смята, много странно според нас, за стара германска заемка, производна този път обаче от “старинната заемка от германски” *бук, бука* “вид широколистно дърво” на основата на това, че неясно при кои точно германци руните “са били дълбани върху букови дъсчици” (БЕР).

Конкретно акад. Стефан Младенов счита тази дума за сигурен германизъм, който заедно с други старовисоконемски (старобаварски) думи названия на християнски и църковни понятия преминава в езика на моравските, панонските и хърватските племена след тяхното християнизиране. По този път те проникват и в старобългарската писменост по време на Моравската Мисия на Кирил и Методий (КМЕц-1).

Така обаче трябва най-напред да се приеме, че преди отиването си във Великоморавия Светите Братя са нямали и не са знаели дума наименование за този обект и затова прибегват до германската дума, която те откриват в съседния, баварския германски диалект. И все пак не само богослужението, но и всички богослужбни книги на франките германци са на латински, докато самите франки пък са безписмени и следователно нямат в езика си подобна дума. Не става ясно също така къде и кога точно протича евентуално съответният словообразователен процес, както и това кога и как, т.е. при какви точно културно-исторически условия учениците на Светите Братя я заимстват от германците и започвайки да я употребяват тази дума в собствения си славянобългарски език, впоследствие я пренасят в Преславската Книжовна Школа, където продължават да я използват наравно и еднакво с китайската по произход прабългарска дума *книга*.

Именно думата *книга* от своя страна е повече от безспорно-неопровержимото свидетелство и доказателство, че книжовниците от Преславската Книжовна Школа основно и главно са прабългари по произход. Специално с произхода и разпространението на тази културно-исторически, не единствено в национален, но и в международен план толкова важна и съществена дума ни се наложи да се занимаем по-подробно по време на проучването и

описанието на Златното съкровище от Наги Сент-Миклош, именно поради което сега и тук започваме от нейното разпространение в унгарския език:

Към всичко това, ние пък драговошно-щедро прибавяме още и сега унгарската, но, много добре и широко известно, прабългарската по произход, унгарокултурологически, да се надяваме, особено значимата и съществена за случая, дума *könyv* “книга”, която има своята основа, очевидно-безспорно, в секейската дума *könyü*, родствената на разпространената в почти всички славянски езици, най-старата заемка не изобщо от тюркските, а достатъчно конкретно, но все още малко общо, на първо време, от огуротюркските или което е същото – от българските, и възможно най-конкретно и точно най-накрая, от прабългарските, българските езици и диалекти, българската лекс. книга, стб. **кЪНИГЪ**, наред с която дума, пак в старобългарския език от местния дунавскобългарски диалект е преминала и производната форма **кЪНИГЪУНИ** “книжовник; писател”, заета от тук и в староруския език.

Между впрочем П. Добродомов [1971] е един от малкото езиковеди по Света, които полагат необходимите и достатъчни в известна степен усилия да открият и докажат именно като прабългарски по произход редица общославянски лексеми и все пак именно тук в никакъв случай не бива да се подминават някои неточности или пропуски, намерили място в специалната му статия за руската лекс. книга, при научно-популярното описание на която изобщо или само донякъде неоснователно-некоректно се твърди, че “Съвременните славянски езици получават тази дума като наследство от древния общославянски език основа, от която те произлизат.”; тя е “стара китайска заемка, достигнала до славяните с посредничеството на тюркоезичните народи, преди всичко на българите”; в основата на общославянската дума лежи “умалителното съществително име *künnig*”; дунавските българи “скоро се претопяват сред славяните, като оставят на последните само названието *болгары* с няколко заети думи”; “От вече изчезналия български диалект е заета в славянските езици умалителната форма *künnig*” и тази форма лежи в основата и на староруската дума *книга*, значението на която “напомня значенията в старославянския език”, по силата на това, че “староруският и старославянският са особено близки” [83-88].

В действителност и именно поради всичко това, българите са дали не само “на вси славяни книга да четат”, в това число и най-напред на русите, но така също и преди всичко и на унгарците, което трябва да е въпрос на национална чест и достойнство за самите унгарци да го знаят и признават велегласно пред целия свят, защото нищо друго не принижва даден народ в очите на друг народ, колкото премълчаването или непризнаването на приносите и заслугите на този, втория народ за неговото, на първия в това изречение народ, морално-интелектуално въздигане и развитие, от което съвременният български народ ни най-малко няма да пострада или обеднее морално или материално, но все пак, по този начин се стига до преиначаването и дори до фалшификацията на един доста продължителен период от най-ранната история на унгарците, което в морално-етичен план изглежда някак си, доста некрасиво.

Тази изключително важна и значима в културно-просветно отношение дума **кЪНИГЪ**, прабългарите са заели едновременно, разбира се, с присъщия ѝ денотат, т.е. заедно с предмета, който тя обозначава, около началото на I хил. пр.н.е., което в действителност означава и това, че те още тогава са започнали и да пишат и четат буквите, не например от арменския език заедно с осетините, защото тогава най-малкото остава без етимологическа връзка и обяснение *уйг. kitap, kitaplıq* “книга”, а единствено и само от стария китайски език, където е лекс. *king, гласната от която най-вероятно е субституирана в съответния огуротюркски диалект или език, пак със зв. и, поради което прабългарската, но терминологически много по-точно и ясно, българската праформа като че ли трябва да изглежда не като възстановената лекс. *künnig, неясно на какво основание представяна за старотюркска; още по-малко пък като лансираните за старочувашка *köniv или пък за дунавскобългарска *künniv (М. Фасмер), нито пък като *köniv (А. Львов), а по-скоро би трябвало да има, според нас, вида *kin, въпреки че се предлага и *кит. kien küen* “свиток книжен” (А. Львов), заето и запазено като че ли и в тмандж. *kin* ти “архивариус”, а в китайския език пък – в името на древнокитайския мъдрец и

философ Конфуций, потвърждение на което като че ли е и еднаквият йероглиф, посредством който се изписват името и неговият апелатив с кирилска транскрипция [кѹн] (КитРк, 433-434).

Впрочем единствено с оглед на този гласен зв. и намира достатъчно задоволително обяснение и старобългарският зв. **ѡ**, който безспорно е краен резултат от съответната и характерна за старобългарския език етимологична фонетична промяна с по-следващо префразлагане на носовата сонорна и дифтонгизация на гласната, в резултат на което се стига и до различни нейни фонетични варианти в тюркските езици като уйг. *kiin*, *kiinbitig*, но особено показателна за който фонетичен процес е не руската, а тъкмо кавказобългарската заемка в осетинския език, където е обликът *kiinpidæ*, докато угрофинските заемки като морд. *коінов*, унг. *кѹнув*, по линията на първата си гласна най-вероятно са собствено угрофинска субституция и по-късно развитие на българската тясна закръглена гласна към широка закръглена гласна с типично български преход *у-в*, срв. титл. *Qinves*, според издателя равно на *Könuves*, т.е. “Книжовник, Книжник”, на маджарския крал Каломан, който “книгите познава” и “Светите места посещава”, където още “*et exercitum Soldani Babilonie cum Hungaris et Zasilis effugavit*” [Gombos-3, 2151]; чув. *йъвъѣр* “тежък”, *ѡвар* “уста”, но тур. *ağır*, *ağır*, за първото от които, между Впрочем, обектно-исторически съвсем неадекватно-погрешно се постулира развитие и произход от несъществуващо сфюрк. *ağır*, производно посредством суф. *-ır* от корена на пак несъществуващото *ağ (Eren), защото не само в старотурския език, но и в неговия предшественик огузския език в действителност и фактически няма зв. *ğ*, а единствено и само зв. *g*, именно поради което и формата на думата е не *ağır*, а *agir* (DLT).

След пренасянето и заемането на кит. *кии в българските езици и диалекти, българската вече по принадлежност и употреба лексема се адаптира и видоизменя според фонетичната структура на прабългарския език, в резултат на което се разлага крайният носов звук и между двата нови звука, получени на негова основа, се вмъква тясната незакръглена гласна - *кии, така че и тук, подобно на случая с прабългарското мли Борис, се осъществява специфично тюркската по принцип и прабългарската в частност фонотактична реинтерпретация на едносричния фонетичен модел в двусричен [Dobrev 2004, 14-15], тъкмо която форма се и заема по вътрешноинтегративен път и в старобългарския език, като самата лексикална единица се насочва и включва в парадигмата на съществителните имена от женски род, благодарение на което тя придобива и словоизменителния суф. *-а* [Добрев 2005, 235-238].

Ето защо не само поради всичко това, ние смятаме, че вече са налице достатъчно основания да се приеме и твърди, че и думата *буква*, стб. **БОУКВА** “книга; писъмо”, **БОУКЫ** “писъмо”, **БОУКАРЬ** “грамматикъ” (СлДСЯз) е вътрешноинтегративна прабългарска заемка в българския език и то тъкмо по реда и начина, по които тя се появява и преминава от китайския език и в унгарския, и в чувашкия език, а и в някои други тюркски езици:...

Свидетелствата и доказателствата за това, че книжовниците от Преславската Книжовна Школа, подбрали, превели, написали и съставили Симеоновия Сборник, са основно и главно прабългари по произход продължават още и с рисунката на зодията Стрелец в него. Тази рисунка е грамаден съставен лък от азиатски тип с двувърха стрела или стрела с раздвоен връх. Стрелите с раздвоен връх се използват предимно като ловни, тъй като формата им не позволява при попадане върху тялото да оставят дълбоки поразяващи рани (Ст. Витлянов). С такъв лък и стрела по него време си служат единствено и само прабългарите, но не и гърците или киевските руси. А освен това и редът на зодиакалните знаци в него е доста необикновен и повтаря буквално реда на цикловото летоброене на прабългарския календар от Именника на Българските Ханове [Добрев 1979, 102-103; Витлянов 1993, 122-123, вж. и срв. КМЕц-1, 594].